

HAMNSKIFTAREN GEOGRAFISKA FOTNOTER TILL EPISOD 10
ÅNGERMANLAND VÄSTERBOTTEN NORRBOTTEN LAPPLAND
"Bäverns slunga"

INNEHÅLL OCH PLATSER I DETTA AVSNITT

1. INTRO OCH RESUMÉ

2. MAKTLÖS PÅ STRANDEN

På Storjöns strand i Jämtland

3. DET FLYTANDE TRÄDET

På en trästock mellan Jämtland och Ångermanland

4. RECOVER I BÄVERDAMMENS SLOTT

I Ångermanland vid Mjällån.

5. PROMENAD MED BÄVERKUNGEN

Vid Höga kusten

7. RESAN TILL VÄSTERBOTTEN

Med flotte från Ångermanland till Umeå i Västerbotten

8. FÖRRÄDAREN I BJÖRKARNAS STAD

I Umeå

9. BÅTRESAN I BOTTNISKA VIKEN

Med båt från Umeå till Luleå i Norrbotten.

10. MALMBANAN I LULEÅ

I Luleås hamn i Norrbotten

11. ÖVERGIVEN I MIDNATSSOLEN

Utanför Gällivare i Lappland

12. AVA

1. INTRO OCH RESUMÉ

Det här är sagan om Jim som kan förvandla sig till djur. För att rädda sin dödssjuka syster måste han följa med korpen Aila på en lång resa och hitta Den försvunna silverspetsen... Jim lyckas hitta den på Storsjöns botten, men uppe på land, är det två små mörka gestalter som drar honom ner mot vattnet...

2. MAKTLÖS PÅ STRANDEN 1.00

I Jämtland, vid Östersund¹ låg jag utmattad på Storsjöns strand. Jag kände hur något drog i mina ben.

JIM

Va? Vad... Gör... Ni...?

Jag var alldeles för trött för att kämpa emot.

SFX KNAK TRÄD FALLER PLASK

Ett träd föll ner precis intill mig, ner i sjön. De mörka Gestalterna - slängde upp mig på det flytande trädet.

JIM

Sluta...

3. DET FLYTANDE TRÄDET 0.30

Trädet flöt allt snabbare. Jag höll i grenarna så hårt jag kunde för att inte trilla av. Sjön smalnade av och blev en älv. Smutsiga vågor slog upp mot mitt ansikte. Sedan minns jag inte så mycket mer.

(längre paus)

4. RECOVER I BÄVERDAMMEN 2.00

OKÄND RÖST

"Lägg några kvistar under huvudet"

OKÄND RÖST 2

"Ja visst Ers höghet"

När jag öppnade ögonen långt senare var det mörkt.

JIM

Ahhh.. Hm... (lite förvirrade vakna-ljud)

Ett djur med platt svans och stora gula tänder satt framför mig. En bäver². Den gnuggade sina framtassar och på huvudet hade den en krona av granris.

BÄVERKUNG

Du är gäst i mitt slott Jim.

JIM

Alltså... Var är jag?

¹ Position – Var är Jim nu?

² Bäver är Ångermanlands landskapsdjur

BÄVERKUNGEN

Åh, slottet i Bäverdammen, i Ångermanland. Mina tappra tjänare hämtade dig i Storsjön.

Jag var i Bäverkungens slott. Två bävrar hade alltså släpat mig hit, **ända från Storsjön i Jämtland, nerför Indalsälven, ut i Östersjön, in i Mjällån³, och så ända till Bäverkungens slott i landskapet Ångermanland⁴.** Vilken resa!

JIM

Jag är bara så trött...

BÄVERKUNGEN

Sch... Vila nu. Vila, Jim.

Slottet var en **hydda byggd av kvistar⁵**, och där sov jag i flera dagar. En Bäver som hette **Castor⁶** gav mig mat och baddade min panna.

CASTOR

Jim... Hur mår du?

JIM

Jag är bara så trött...

CASTOR

Ja, såklart, du är trött, hehe. Har du Trollboken Jim?

JIM

Ja...

CASTOR

Åh! Vilken tur. Vi hoppas på dig Jim. Det gör vi.

5. PROMENAD MED BÄVERKUNGEN

När jag kände mig lite piggare kom Bäverkungen till min säng.

BÄVERKUNGEN

Jim, följ med mig på en promenad. Jag tror det gör dig gott jag.

³ Navigering – hur har Jim färdats?

⁴ Landskap – Ångermanland introduceras

⁵ **Bävrar** bygger sina dammar och hyddor av grenar, kvistar och slam. Dammbyggnaderna kan bli väldigt stora, den hittills längsta hittades 2007 i den kanadensiska delstaten Alberta med en längd på 850 meter.

⁶ *Castor fiber* är det latinska namnet för europeisk bäver

Vi gick uppför en lång backe, mot något som kallades **Höga kusten**⁷. Där uppe på en hög höjd var utsikten magnifik. Branta höga klippor störtade rakt ner i havet. Solen var märkligt mörk.

SFX ÅSKA MULLER

BÄVERKUNGEN

Och nu **smälter isen**⁸ i norr. Demonen vaknar och bergen skakar av jordbävningar. Tiden håller på att rinna ut, Jim. Det är bara du, hamnskiftaren, som kan stoppa den här Demonen.

JIM

Ja - jag har börjat förstå det... Men först måste jag hitta Aila.

BÄVERKUNGEN

Aila kommer att ge dig botemedlet till din syster, lita på det Jim. Hon måste bara göra en sista sak.

Vi gick tillbaka till Bäverslottet och där möttes vi av Castor, bävern som skött om mig.

6. FARVÄL OCH SLUNGAN

CASTOR

Ers Majestät! Ers Majestät! Jag hörde att Korpen är i **Umeå**⁹, i **Västerbotten**¹⁰...

JIM

Är Aila där?!

CASTOR

Ja, ja, precis, Aila! Hon letar efter dig Jim. Det gör hon

BÄVERKUNGEN

Åk på en gång Jim. Castor, kan inte du skjutsa honom med flotten?

CASTOR

Ja, ja, självklart, självklart, he he.

⁷ Sedan den senaste istiden har en landhöjning på nästan 300 meter gjort **Höga kusten** säreget med bland annat höga klippor.

⁸ **Issmältningen** är alltså demonens förtjänst i denna saga, men hur är det med isarna i norr idag, varför smälter de?

⁹ Tätorter – Norrlands största tätort **Umeå** introduceras. Det är Sveriges 13:e största tätort (31 dec 2017)

¹⁰ Landskap – **Västerbotten** introduceras

BÄVERKUNGEN

Jim, innan du går så ska du få något.

Bäverkungen räckte fram en sorts ögla.

BÄVERKUNGEN

Det här är en slunga som vi har **gnagt ut från den starkaste björken**¹¹ vi kunde hitta. Tillsammans med silverspetsen kommer den bli mycket användbar.

Jag stoppade ner slungan i min väska och tog farväl av Kungen

BÄVERKUNGEN

Ta det försiktigt Jim! Det stormar och blixtrar som aldrig förr.

7. RESAN TILL VÄSTERBOTTEN

Bävern Castor drog mig i en liten flotte gjord av ris och kvistar som bävrarna byggt. Vi färdades längs Mjällån till havet, **Bottniska viken**¹² och därifrån åkte vi norrut tills vi kom till **Västerbotten, landskapet norr om Ångermanland.**¹³

8. FÖRRÄDAREN I BJÖRKARNAS STAD

Castor och jag gick i land och kom in i Norrlands största stad, Umeå, som var alldeles tom och öde.

JIM

Var är alla nånstans?

CASTOR

De har hållit sig undan, sedan stormarna började rulla. Aila! Aila!

Ingen fågel i sikte.

CASTOR

Alltså, så här, hon ska vara här någonstans, jag vet inte...

¹¹ Runtom i landet kan problem uppstå då bävrar är allt för glada i att gnaga sönder träd.

¹² Vatten – **Bottniska viken** introduceras. Det är Östersjöns nordligaste vik som ligger mellan Sverige och Finland. Det ska inte blandas ihop med Bottenviken som är en del av Bottniska viken. Bottniska viken delas nämligen in i Bottenviken, Norra Kvarken, Bottenhavet, Södra kvarken, Ålands hav och Skärgårdshavet (från norr till söder). ”Botten” betyder ursprungligen ”Vik”

¹³ **Position** – Var är Jim nu?

Då kände jag något som kittlade på benet på mig. Först trodde jag det var en röd orm. Men det var ett rep som slingrade sig upp för benet på mig.

JIM

Bort. Bort!

Jag försökte slå undan det röda repet, men det gled bara snabbare runt mina ben, runt min kropp, så att jag till slut inte kunde röra mig.

PRÄSTEN

"Jag ger dig blodet, Demonen ger mig modet"

Prästen... Han stod framför mig och skar i sitt finger så att blodet droppade på repet som virats runt min kropp.

JIM

Släpp loss mig!

PRÄSTEN

Sådär, så länge du är med mig, så kommer **Bärarn**¹⁴ att hålla fast dig.

Jag försökte komma loss men det var lönlöst.

PRÄSTEN

Tack för hjälpen, lilla Castor.

CASTOR

Varsågod Mästare.

JIM

Förrädare!

PRÄSTEN

Se så Castor, sjas, sjas.

Castor försvann.

JIM

Förrädare!

Prästen fiskade upp trollboken.

¹⁴ **Bärarn**, (eller också puken, bjäran eller beran), var vanligt förekommande inom folktron. Ett garnnystan som var en sorts magisk varelse, som drog välstånd till ägarens hus men gjorde skada och ohägn hos grannarna. Man kunde skapa den själv genom att nysta ihop ett ullgarnsnystan. Skillnaden från att nysta ett vanligt nystan var att man skulle nysta emot sig själv och inte ifrån. Det skulle dessutom bildas ett hål i nystanet och där skulle man droppa tre droppar från det egna vänstra lillfingret. "Jag ger dig blodet, fan ger dig modet, För mig skall du på jorden springa, för dig skall jag i helvete brinna."

PRÄSTEN

Hahaha, Ja, det är Trollboken här som lärt mig hur man förvandlar en enkel sak som ett rep till att bli ett lydigt vapen. Eller "bärarn", som den kallas. Känns det bra min gosse?

JIM

Släpp loss mig!

PRÄSTEN

Hehe, nej, så lätt ska det inte gå. Den här gången, ska du följa med mig!

Prästen släpade mig längs **Storgatan i Umeå**¹⁵. I prydliga rader, som en allé, såg jag halvt nedbrända **björkar**¹⁶ på var sida om gatan. Vinden ven i mörkret och stanken av svavel sved i näsan.

SFX Jims fötter släpas i marken

PRÄSTEN

Jag såg dig när du hoppade in i vattenfallet i Dalarna och jag följde självklart efter. Och kan man tänka sig, så var jag tillbaka i din tid igen.

JIM

Vadå "min tid"?

PRÄSTEN

Det har du väl förstått? Jag är född på 1600-talet. Detta är ju framtiden. Hahaha!

9. FÅNGE A. BÅTRESAN I BOTTENVIKEN

Vi kom fram till en stor svart motorbåt. Jag letade desperat efter något att hamnskifta till... Till min lycka såg jag till slut en fågel i vattenbrynet som pickade med lång näbb. En **Storspov**¹⁷. Perfekt!

Men det var som att det röda repet stoppade mig

PRÄSTEN

Seså, ner i båten med dig. Pojkusling!

JIM

Aj!

¹⁵ **Storgatan** är en av Umeå stads längsta gator, cirka 4 kilometer lång. I dag finns cirka 2 300 björkar i centrala Umeå.

¹⁶ Umeå kallas **björkarnas stad** och idag finns cirka 2 300 björkar i centrala Umeå.

Trädplanteringarna i Umeå syftade initialt till att göra trästaden mer brandsäker.

¹⁷ Storspov är Umeås landskapsdjur. Dess karaktäristiska läte hörs här.

Jag satt fastbunden i Prästens båt och vi lämnade Umeå bakom oss och **fortsatte norrut, djupare in i Bottniska viken**¹⁸. I en vansinnigt hög fart for jag runt i båten medan motorn dånade norrut längs Norrlandskusten. Hela havet stormade.

PRÄSTEN

(skrik) Mot det högsta berget! Mot Demonen!

Jag förstod att Demonen fanns vid **Kebnekaise**¹⁹, Sveriges högsta berg. Men hur skulle jag kunna få tag i botemedlet till min syster? Hur skulle jag få tillbaka trollboken? Och Aila? Tårarna strömmade ner för mina kinder men spolades bort lika fort som regnet piskade i mitt ansikte.

PRÄSTEN

(skrik) Stormarna bär oss fram! Ah min Gud!

Vi var nu nästan längst in i Bottniska viken. Blixtarna slog ner allt tätare nu. Prästen verkade vara i extas.

PRÄSTEN

Ah, min gud... Amen. Amen! Prisa Herren!

Efter en lång stund kom vi till nästa landskap, **Norrbotten**²⁰. Det ligger nästan högst upp i Sverige. Här blev **öarna fler**²¹ och båten studsade förbi långa sandstränder, klippor och röda små fiskebodar. Snart styrde Prästen in i **Luleås**²² hamn.

10. FÅNGE B. MALMBANAN I LULEÅ

SFX Fet motor stängs av

PRÄSTEN

Nu blir det hästlös vagn. Eller tåg som ni kallar det.

¹⁸ Position – Var är Jim nu?

¹⁹ Berg – Kebnekaise introduceras

²⁰ Landskap – **Norrbotten** introduceras. Norrbotten var under många år en del av Västerbotten, och tillkom som ett resultat av att Norrbottens län bröts ut ur Västerbottens län 1810

²¹ **Norrbottens skärgård** består av fyra skärgårdar, **Lule skärgård** är en och består av 1312 öar

²² Tätorter – **Luleå**, residensstad i Norrbottens län, introduceras. Det är Sveriges 25:e största tätort (31 dec 2017)

Prästen släpade mig till ett **långt godståg**²³ som stod nere i hamnen. Vagnarna såg ut som stora rostiga badkar. De hade just tömts på massa järnmalm som fraktats ner från gruvorna i norr. Prästen klättrade upp i en av vagnarna och drog upp mig med det röda repet.

PRÄSTEN

Det kan göra lite ont nu, Jim! Hehehe

JIM

Aaaj!

Jag föll ner i den öppna tågvagnen, och rev mig på det svarta gruset som låg på botten.

PRÄSTEN

Hehehe.

Snart lämnade tåget Luleås hamn.

SFX TÅG

Vi åkte längs Malmbanan, upp mot gruvorna i norr. Tåget var tomt. Prästen bläddrade i Trollboken. Det blev kallare och kallare.

PRÄSTEN

När vi kommer till Glaciären ska du få se lilla Jim, när jag läser Demonens besvärjelse ur Trollboken. Då kommer Demonen bli min, bara min. Hahaha!

Efter flera timmars skakig resa, **norr om Gällivare**²⁴, hörde vi plötsligt en stor explosion. Tåget bromsade våldsamt.

PRÄSTEN

Varför åker vi inte?

MAN VID TÅGET

Herre gud! Vad är det som händer??!!

En man gick på spåret intill vår vagn. Prästen höll mig för munnen.

PRÄSTEN

Inte ett ljud gosse...

²³ **Malmbanan** mellan Gällivare och Luleå stod färdig 1888 och staden blev därmed utskeppningshamn för järnmalmen från Malmberget. Hela Malmbanan sträcker sig ända till Narvik och är 50 mil lång. 2012 fraktades 29 miljoner ton malm på Malmbanan.

²⁴ **Position** - Var är Jim nu?

MAN FRÅN KOMRADIO

Hela Staden! Kiruna har rasat! Bara rakt ner i marken...

MAN VID TÅGET

De säger att **Hela Kiruna är borta!**²⁵

MAN FRÅN KOMRADIO

Ni måste vända tillbaka!!

MAN VID TÅGET

Ja, Uppfattat. Klart slut. Okej, kör tillbaka tåget!
Det går inte att fortsätta!!

PRÄSTEN

Ner med dig gosse!

JIM

Aaaa!

DUNS

11. ÖVERGIVEN I MIDNATSSOLEN 1.00

Prästen slängde av mig från tåget i farten och hoppade strax efter.

SFX TÅGLJUD

PRÄSTEN

Hahahaha!

Tåget försvann och prästen släpade mig i nordvästlig riktning.²⁶ Vi var långt inne i landskapet **Lappland**²⁷, eller **Sápmi**²⁸ som området också kallas. Här - mellan Gällivare och Kiruna var vidderna enorma och den mäktiga Fjällkedjan stack upp i horisonten.

²⁵ Gruvbrytningen i fjället Kiirunavaara orsakar deformationer i marken, vilka rör sig mot staden. Därför beslutades 2007 att hela **Kiruna** skulle flyttas, c:a 3 km till öster. Flytten är i dagsläget (2018) i full gång.

²⁶ Navigering - vart är Prästen på väg?

²⁷ Landskap - **Lappland** introduceras. Landskapet Lappland bildades 1766 sedan den så kallade lappmarksgränsen uppdragits år 1752.

²⁸ **Sápmi** är det område som omfattar samernas historiska bosättningsområden.

Det sträcker sig över hela Nordkalotten samt en stor del av Skandinaviska halvön. Sverige, Norge, Finland och Kolahalvön i Ryssland. Området är totalt ungefär 388 350 km² stort och har en befolkning på totalt 2 317 159 invånare. Antalet samer i området är svåruppskattat, men Samisk informationscentrum uppger att antalet samer i Sápmi är cirka 80 000. Än i dag finns stora spänningar mellan samer och majoritetssamhället.

PRÄSTEN

Ähh.. Det har tar alldeles för lång tid.. Jag har en bättre idé. Jag lämnar dig här - fastbunden mitt i ödemarken!

Prästen tog fram en liten flaska. Ur den hällde han en söt och klibbig saft över mig

PRÄSTEN

Det här, kommer göra dig väldigt aptitlig för insekterna. Och det betyder min vän, att du kommer döden dö! Hahaha.

Myror, svidd²⁹ och knott kröp snart i ansiktet på mig. Jag låg ensam och bunden under Midnattssolen³⁰.

²⁹ **Sviddknott** är vanliga i norr och har många namn: brännmy, småsven, sve, svedan, svidare, svidd, svidon, sviern, svidan, svirro, sväda, svept, Sandmy och svian är några, liksom gnadd, hy och schwia.

³⁰ **Midnattssol** eller polardag kallas det fenomen då solen under ett dygn aldrig befinner sig helt under horisonten. Midnattssol inträffar norr om **Norra Polcirkeln** och söder om Södra Polcirkeln, under respektive sommarhalvår